

5. Кононенко В. І. Символи української мови / Кононенко В. І. – Івано-Франківськ: Плай, 1996. – 272 с.
6. Мифологический словарь [Гл. ред. Е. М. Мелетинский]. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 672 с.
7. Панцьо С. Є. Антропонімія Лемківщини / Панцьо С. Є. – Тернопіль: Тернопіль, 1995. – 125 с.
8. Скрипник Л., Дзятківська Н. Власні імена людей: Словник-довідник. – К.: Наукова думка, 1996. – 336 с.
9. Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник / Чучка П. П. – Львів: Світ, 2005. – 704+XLVIII с.
10. Шапарова Н. Краткая энциклопедия славянской мифологии / Шапарова Н. – М.: ООО „Издательство АСТ“; ООО „Издательство Астрель“; ООО „Русские словари“, 2003. – 624 с.

Джерела

Гн.: Гнатюк В. Казки Закарпаття / Упоряд., підготовка текстів, вступ. стаття, приміт. та словник І. Хланти. – Ужгород: Карпати, 2001. – 382 с.
Левч.: Казки та оповідання з Поділля в записках 1850-1860 років. Вип. I-II/ Упоряд. М. Левченко. – Київ: друкарня Української Академії Наук, 1928. – 598 с.

Рудч.: Народные южнорусские сказки, вып. I-II. Издал И. Рудченко. – Київ, 1869-1870. – 216 с., 210 с.
Чуб.: Чубинський П. Українські народні казки: У 2 томах. – Київ – Відень – Львів: В-во „Чайка“. – 172 с., 202 с.

Кольб.: Kolberg O. Dzieła wszystkie. Obrazy etnograficzne. Pokucie. Część IV. T. 32. – Wrocław: Ludowa spółdzielnia wydawnicza. Polskie wydawnictwo muzyczne, 1962. – 328 s.

В статті проаналізовано пропріальні назви з невыраженной семантикой и мотивацией. Функционирование таких онимов ограничено контекстом употребления, поэтому их рассмотрение базируется именно на семантико-функциональных особенностях номинации народной сказки.

Ключевые слова: номинативная единица, семантика, мотивация, оним, пропріальное название.

The article deals with proper names with unexpressed semantics and motivation. Their analysis is based on the semantic and functional features of Ukrainian fairytales, because their usage is restricted by the context of tales' texts.

Key words: nominative unit, semantics, motivation, onym, proper name.

УДК 81'373.7:81'373.2:81
ББК 81-3+81.2 Укр+ 81.2.

Нам

ФРАЗЕОЛОГІЧНО-ОНОМАСТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ УКРАЇНСЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ

Стаття присвячена порівняльній аналізі фразеологічних одиниць і онимів в українській, російській та англійській мовах. Авторка проаналізувала фразеологізми з погляду ментальності українців, росіян та англійців. Робота присвячена онимастичним фразеологізмам на позначення різних діяльності людини.

Ключові слова: фразеологічний компонент, ментальність, лінгвістичний аспект, порівняльний аналіз.

Сучасні наукові дослідження з активним поворотом до антропоцентризму, коли до людини у всьому розмаїтті її буття у лінгвістиці цей принцип застосовується, дослідженні мови як продукту діяльності, призначеного для посередника спілкування, засобу досвіду. Адже мова не просто вісник людини і його культуру, мова зберігає і передає її з покоління в покоління, вона відіграє визначальну роль у формуванні особистості, національного характеру спільноти, народу, нації. Надзвичайно для дослідників є вивчення фразеологічних виразів, у яких здавна люди у своїх формах відтворювали свої почуття, риси характеру тощо. С.Г. Іванов зазначає, що у фразеологізмах система цінностей, суспільна мораль, до світу, до людей, до інших народів. Нині є ціла низка досліджень, у яких певною мірою торкаються зазначених проблем [1; 4; 7-10; 14; 20]. Погоджуємося з думкою В.І. Кононенка, що «виявити національно-специфічні народне, традиційне в етнокультурному в його динаміці є провідними лінгвокультурологічних студій, попри їхнього виокремлення на тлі загальнокультурних цінностей» [11, 22].

О.О. Селіванова у фразеологізмах зокрема, постійно відтворювані фразеологічні одиниці із стійкою етносвідомості, відбитки культури народних традицій, звичаїв, обрядів, вірувань, звичаїв у процесах стереотипізації, уявлень про людину, її докільді і внутрішній рефлексивний досвід. Дослідниця

закономірності знакової переінтерпретації у фразеосистемі культурних кодів, виявляє ціннісні орієнтації етнічних спільнот, зафіксовані у фразеологічних найменуваннях, аналізує зв'язок мовної парадоксальності, представленої у фразеологізмах, з операціями й особливостями етнічної свідомості, намагається встановити механізми збереження і трансляції знань фразеосистемою української мови [15, 8]. Проте у компаративному аспекті, саме з залученням фразеологічного матеріалу з ономастичним компонентом української, російської та англійської мов, такі наукові студії не проводилися. У цьому вбачаємо новизну нашого дослідження. Актуальним воно є тому, що нині є нагальна потреба звернути увагу на те, як у фразеологізмах із ономастичним компонентом відтворюються вагомі риси ментальності, порівняти ці явища на матеріалі різних мов, зокрема й української, російської, які є близькоспорідненими, та англійської, що є віддаленоспорідненою стосовно них.

Саме тому ми поставили собі за мету простежити деякі спільні й відмінні риси ментальностей трьох етносів, які відображені у фразеологічних виразах із ономастичним компонентом, зокрема з іменами людей. Адже в імені людини заховано дуже багато інформації, яка допоможе розкрити невідомі грані ментальних особливостей українців, росіян та англійців.

Джерельною базою нашого дослідження слугували словники [2; 5; 6; 12; 16; 17; 21], довідники [3; 13] тощо.

У пропонованій статті ми взяли до уваги приклади фразеологізмів української, російської та англійської мов, до складу яких входять імена людей, і спробували з'ясувати, як характеризується людина у цих виразах, які риси характеру, дії, вчинки відображено у цих мовних одиницях, як власні імена допомагають розкрити неповторний ментальний світ кожного з трьох народів.

Під фразеологізмом ми, услід за В.Д. Ужченко, розуміємо "відтворюване, цілісне за значенням, стійке за складом і структурою словосполучення" [19, 7].

Увесь відібраний матеріал для дослідження ми поділили на такі групи: а) фразеологічні вирази, у складі яких наявні імена античних персонажів; б) фразеологічні вирази, до складу яких входять імена біблійних героїв; в) фразеологічні вирази, до складу яких входять традиційні слов'янські чи неслов'янські імена; г) фразеологічні вирази, у складі яких наявні імена історичних персонажів та літературних героїв.

У фразеологізмах української мови вживаються такі імена античних персонажів: *Гіменей*, *Дамокл*, *Езоп*, *Пандора*, *Пегас*, *Сізіф*, *Тантал* тощо. Наприклад, у конкретних виразах: *ланцюг (ланцюги, пута) Гіменей* – подружні стосунки, шлюб [17, 328]; *дамоклів меч* –

небезпека або неприємність, яка постійно загрожує комусь [17, 386]; *езопова мова* – замаскований спосіб висловлення думок з натяками і недомовками [17, 399]; *скриня Пандори* – вмістилище зла, лиховісний дар [17, 351]; *осідлати Пегаса* – навчитися писати поетичні твори, стати поетом; безсмертний талант народжується через подолання зла й потворності; осідлати Пегаса може тільки той талант, який служить добру й красі [17, 469]; *сізіфова праця* – надзвичайні зусилля, спрямовані на досягнення чогось, які не дають бажаних результатів; непосильне щось [17, 556]; *Танталові муки* – страждання, спричинені великим прагненням до чого-небудь і неможливістю його здійснення [17, 410] тощо.

Наведемо одну з античних бувальшин. Гіменей – син Діоніса, котрого звали ще Ваххом або Бахусом. Він був богом рослинності, покровителем виноградарства і виноробства. Матір'ю Гіменей була Афродіта – богиня краси й кохання. В образі Гіменей – вродливий юнак із запаленим смолоскипом та гірляндю квітів. Так, Гіменей символічно вручає молодим смолоскип любові й живі квіти з дуже складним завданням: не втратити любовного вогню і не дати зів'язнути квітам кохання. А цього можна досягти тільки спільними зусиллями закоханих. Тому Гіменей пов'язує подружню пару невидимими узами. Це і є пута Гіменей. Міцною та щасливою буде та сім'я, яка навчиться жити в путах Гіменей, не розриваючи їх. Бо це єдині пута на світі, які не заважають, а допомагають ходити. Нога в ногу, плече до плеча, рука в руці, із серцями, що б'ються в унісон. Гіменєєві пута задають єдиного ритму в житті й надають єдності думкам, словам і діям [3, 43-44].

У російській мові також активно використовуються фразеологізми з уже названими іменами античних персонажів, а також і такі, зокрема: *ариаднина нить* – те, що допомагає знайти вихід із складного становища [21, 1:24]; *геростратова слава* – відомість, здобута злочинними засобами [21, 1: 240]; *буриданов осел* – про людину, яка сумнівається при виборі між двома рівними бажаннями, рішеннями [21, 1: 91]; *калиф на час* – людина, наділена владою на короткий час [21, 1:483]; *лазаря петь* – жалітися, плакати; прикидатися нещасним [21, 1:534]; *пиррова перемога* – перемога, знецінена великими втратами [21, 1:831]; *огонь Прометей* – незгасне внутрішнє стремління до досягнення високих цілей, до щастя всіх людей [21, 1: 155] (переклад із російської українською наш. – Н.В.);

В англійській мові ми спостерегли досить часто використання у фразеологізмах імен античних героїв. Крім уже названих, що вживаються у фразеологізмах української та російської мов, відзначимо такі: *Augean stables* (Авгієві стайні) – безладдя й занедбані справи [12, 302]; *Hannibalian oath* (Ганнібалова клятва) –

клятва тільки тоді клятва, коли за неї відповідають життям; іншої ціни для клятиви немає [12, 290]; *Lucullan feast* (Лукуллів банкет) – багате, шедре частування [12, 461]; *be in the arms of Morpheus* (бути в обіймах Морфея) – бути в обіймах сну: з людиною можна робити все, коли спить її розум [12, 426]; *double-faced Janus* (дволикий Янус) – лицемірна й лукава людина [12, 833]; *Achills heel* (вразливе місце) – певні недоліки, слабкі сторони [6, 25]; *Caesar's wife must be above suspicion* – дружина Цезаря повинна бути поза підозрою [5, 821] (переклад із англійської українською наш. – Н.В.).

Із античних часів промовляють до нас їх герої. У цих мовних скарбницях багато повчального для нас нині, коли треба задуматися про зміцнення стосунків між людьми, про мир і злагоду, про правильні шляхи здобування успіхів. І в цьому нам допоможуть також знання глибинного змісту таких мовних одиниць, як фразеологізми з компонентом-іменем античних героїв.

Наступним пластом досліджуваного нами матеріалу є фразеологічні одиниці з іменами біблійних героїв. Наприклад, в українській мові: *Каїнова душа* - зрадлива, підступна людина [17, 228]; як *Адам і Єва в раю*, зі сл. невинний. Морально чистий, нехитрий, наївний [17, 5]; *Юдине (їудине) плем'я (поріддя, коріння і т. ін.)* - зрадник [17, 518]; *Юдині (Іудині) срібняки (срібники)* - винагорода за зраду [17, 686].

Наведемо одну з біблійних легенд, яка допоможе проникнути в суть фразеологізму на позначення зрадливої, підступної людини.

Каїн – перший син Адама і Єви. Від заздрощів і злоби Каїн убив свого брата Авеля. Абель – другий син Адама і Єви, чие ім'я означає “подих” або “суєта” – тому дещо перехідним, тимчасовим, майже непомітним виглядав він порівняно зі своїм братом. Абель був скотарем, а Каїн – землеробом. Вони приносили жертву богу. Авелеву жертву бог прийняв з більшим задоволенням, аніж Каїнову. Справа була не в самій жертві, а в глибокій Авелевій вірі і в Каїновому маловір'ї. Та Каїн цього не зрозумів і вбив свого брата. Так Абель став першою жертвою серед людей і першим мучеником віри. Кара Господня стала по-Божому всемудрою: кожного, хто вбив би Каїна, чекала б семикратна помста. Тому Господь помістив знак на Каїні, щоб не вбив його хто випадково, коли зустріне. Так і ходив Каїн до самої смерті з печаттю свого гріха, що виріс із його невір'я, заздрощів та злоби. Тож і кажуть: “Каїнова печать” - печать братовбивці [3, 154-155]. А в фразеологічному виразі *каїнова душа* закладено значення “підступна, зрадлива людина, яка здатна вбити навіть рідного брата”.

У російській мові, крім наведених вище, наявні, зокрема, такі фразеологічні вирази з іменами біблійних героїв: *дочка Еви* – про жінок [21, 1:374]; *колосс на глиняних ногах* – про щось

з вигляду величне, але слабке, готове зникати (із біблійної легенди про вавілонського Навуходеносора, який бачив уві сні величезного металевого істукана на глиняних ногах – свого царства, якому суджено було розпастися). Образ фразеологізму походить від імені Родоський – статуї давньогрецького бога Геліоса висотою приблизно 70 метрів на острові Родосі, у давнину – одне із семи чудес світу [1:506]; *як бачить Іов на гнощі важкохвору, нікому не потрібну людину* (із біблійної легенди про багатостраждального Іова). Бог скарав різних людей випробуваннями [21, 1:256] тощо.

В англійській мові ми спостерегли, що такі фразеологізми з іменами біб. персонажів: *a doubting Thomas* (Фома нем. – символ людини, яка або ні в що не вірить усьому сумнівається [12, 749]. символізував важливу істину: до непохити можна прийти тільки через здоровий глузд. Якщо здолати сумнів спочатку, то не спокуси потім [3,232]; *Judas kiss, kiss of Judas* (йудин поцілунок, поцілунок Іуди) [12, 30]; *Adam's ale (wine)* жарт. ("вино Адама", "вина Адама") [12, 30]; *the old Adam* ("стародавній Адам", "стародавня натура", "стародавня гріховність людської натури, натяк на гріхопадіння Адама" [5, 31], *(as) old as Adam* (старе як світ = мохом поросло) [5, 31]; *Adam was a boy* (дуже давно, з давніх часів) [5, 31]; *when Adam delved and Eve span who was then a gentleman?* (коли орав Адам і пряла Єва – хто тоді стояло древо?) – одні з лозунгів селянської війни 1381 р., яку приписують сподвижнику Уота Тайлера маю Джону Боллу. У сучасній англійській мові говорять іронічно людині, яка хвалиться своїм походженням [5, 31].

В українській мові ми звернули увагу на широке використання слов'янських неслів'янських імен у складі фразеологізмів, зокрема, *Іван, Кузьма, Пилип, Панько, Митроха, Гнат, Гордій, Макар, Марко, Гаврило, Палажка, Параска* тощо. Фразеологізми з цими іменами відображають найрізноманітніші прояви, обставини буденної діяльності людини, риси її характеру, міфологічні уявлення тощо. Наприклад, *Гордій безп'ятий (безп'ятко)*, евфемізм - *біс, нечиста сила* [17, 149]; *вискочити, як Кузьма, вискочити, як Пилип з конопель* - недоречно, недоладно або невчасно зробити щось, сказати що-небудь чи виступити з чимсь [17, 86]; *гордій в вузол* - дуже складна, запутана справа; складний збіг обставин [17, 139]; *мішків гречаного Гаврила, жарт., зі наговорити, напести* - багато зайвого, безглуздового [17, 651]; як *(мов, ніби і т. ін.) баба Палажка і баба Параска* - язичкований, чванливий, пихатий [17, 22]; *куди Макар та не ганяв*, ірон. - там або туди, де важкі умови життя, куди потрапляють, як правило, несподівано.

часного бажання; дуже далеко [17, 365]; *Янкова хата*, заст., ірон. В'язниця [17, 741].

У російській мові у фразеологізмах використовуються такі, зокрема, імена: *Сенька, Тришка, Митрий, Митька, Филька, Дем'ян, Емеля, Мамай, Маланья*. Наприклад: *по Сеньке и шапка* – тільки того й достойний, більшого не слугує [21, 2:783]; *Тришкин кафтан* – про те, чому виправлення одного призводить до псування іншого [21, 1:535]; *хитрый Митрий* – про дуже хитру людину [21, 1:535]; *Филькина самота* – щось зовсім незрозуміле, незнайоме [21, 2:649]; *мели, Емеля, твоя неделя* – багато ворити [21, 1:603]; *наварить, наготовить как Маланьину свадьбу* – у великій кількості [21, 564].

Дем'янова уха – щось у величезній кількості, яке наполегливо пропонується і тому швидко набридає (за назвою байки І. Крилова «Дем'янова уха») [21, 2:633]. У цій байці зповідається про те, як Дем'ян пригощає свого сина Фоку уху, настійливо пропонуючи йому їсти ще й ще, хоча той уже ситий. В образі фразеологізму знайшла відображення орієнтація на прецедентну ситуацію, втілену в широко відомому тексті. У фразеологізмі реальна ситуація нав'язливої пропозиції чого-небудь гафорично уподібнюється тій, що описана в цій [6, 169].

Мамаєво побоище – велика сварка, бійка; розгром [21, 2:567]. Образ фразеологізму походить із реальної історичної події, описаної в російських літописах і в творах російської літератури: йдеться про битву на Чокотинському полі у 1380 році між військами князя Дмитра Донського і армією Мамає – татарського военачальника Золотої Орди, в якій перемогли руські воїни. Це одна з найбільш відомих битв в історії, вона стала сприйматися як зразок, еталон великої битви взагалі [6, 369].

В англійській мові використовуються, зокрема, фразеологізми: *rob (bing) Peter to pay Paul* [12, 286] = *Тришкин кафтан* (див. вище); *black Maria* (чорний ворон (воронок), чорна машина) – поліцейська машина для перевезення в'язнів [12, 80].

Дуже цікавими для нас виявилися фразеологізми з іменем John, Johnny у соціально-культурному висвітленні: *a Dear John* – амер. «дорогий Джоне, ти мені більше не потрібен» (лист від дружини з проханням про розрив стосунків чи від коханої про розірвання стосунків) [5, 417]; *from John o'Groats to Land's End* – із півночі на південь (або з півдня на північ) Англії, з одного кінця країни до іншого; *John o'Groat's* – крайня північна точка Великої Британії, названа за іменем Яна Гротса, моряка з Голландії, який поселився біля північної крайньої точки Шотландії при Якові IV (1513-1542) [5, 417]; *John (-) a (-) nokes and John (-) styles* – прості люди [5, 418]; *Joan of Arc* – Джон Ячмінне Зерно (уособлення

віскі, пива та ін. спиртних і солодових напоїв). Вираз відомий із першої половини XVII століття, набув особливої популярності завдяки відомій баладі Р. Бернса [5, 418]; *John Bull* (Джон Буль) – іронічне прізвисько англійців, що отримало велике поширення. Звідси *John-Bullish* – типово англійський, *John-Bullism* – типові риси англійського характеру, *John-Bullist* – прихильник усього англійського. Вперше використовується в сатиричному памфлеті придворного лікаря Дж. Арбетнота (1667-1735) [5, 418]; *John Doe (and Richard Roe)* – 1) уявний позивач (і відповідач) у судовому процесі; 2) амер. невідома особа [5, 418]; *John Hancock* (мисл. жарг. *John Harry*) амер. власноручний підпис (за іменем американського державного діяча, чий підпис стоїть першим під Декларацією незалежності [5, 418]; *John Q. Public* амер. розмовн. – 1) широка публіка; 2) звичайний, середній американець [5, 418]; *a coal-oil Johnny* амер. жарг. – той, хто бездумно витрачає надбане [5, 418]; *Johnny Head-in- (the-) Air* – людина, яка літає поза хмари, не при собі [5, 418]; *Johnny on the spot* амер. розмовн. – людина, яка завжди готова діяти, завжди на місці; людина, на яку можна покластися = палочка-виручалочка [5, 418]; *Johnny Raw* – 1) новобранець, 2) новачок, молокосос [5, 418].

Із фразеологізмів української мови, в яких використовуються імена діячів або літературних героїв, наведемо такий: *як (той) Тарас Бульба з Андрієм*, зі сл. *стояти, протистояти* і т.ін. – один проти одного [17, 48]. У цьому стійкому виразі використовуються відомі в Україні імена батька – Тараса Бульби та його сина Андрія, які, незважаючи на родинні стосунки, протистояли один одному. Саме це лягло в основу образу фразеологізму.

В російській мові у цьому контексті фіксується фразеологізм *колумбово яйце* – про несподіваний, сміливий вихід із якоїсь складної ситуації, кмітливому вирішенні якого питання (із розповідей про Христофора Колумба (відомого у світі мандрівника), який у відповідь на пропозицію поставити куряче яйце, укріпив його стоячи, розбивши шкаралупу знизу) [21, 1: 827]. Таким чином характеризуються розумові здібності людини, які не мають меж: людина може неможливе зробити можливим.

В англійській мові наявна значна кількість фразеологізмів, які складаються з імен визначних осіб Англії, а також імен літературних героїв. Це, наприклад, *Big Ben* (великий Бен) – годинник на будинку англійського парламенту, названий так на честь сера Бенджаміна Холла, під керівництвом якого цей годинник був установлений в 1856 році [5, 76]; *Prince Albert* (coat) амер. розмовн. – довгополий сюртук (такий сюртук носив принц Альберт, чоловік королеви Вікторії, який відвідав у 1860 році США) [5, 604]. Досліджуючи цей пласт фразеологізмів англійської мови, ми помітили

велику кількість стійких виразів, у який наявні імена відомих англійських осіб, що їх неможливо сплутати з якимось іншими іменами. У цьому якраз, на нашу думку, виявляється національна самобутність британців.

У результаті проведених наукових пошуків робимо висновок про те, що фразеологізми, складниками яких є імена античних персонажів, біблійні імена, а також слов'янські та неслов'янські імена українців, росіян та британців, імена відомих осіб та літературних героїв, займають помітне місце у фразеологічній картині світу трьох досліджуваних мов. Якщо імена тих самих античних героїв, ті самі біблійні імена входять до складу практично майже усіх фразеологічних виразів у всіх трьох мовах, то слов'янські і неслов'янські імена, включені до фразеологічних виразів, якраз дають можливість виокремити ментальні особливості трьох етносів.

Ми простежили у процесі дослідження фразеологічного матеріалу, як у фразеологізмах із ономастичним компонентом відображені різні позитивні й негативні риси характеру людини, моральні якості, мовленнєва та мисленнєва діяльність, її позитивні й негативні вчинки, різні обставини дій і станів, її вірування і безвір'я, її історія і культура тощо. Наше дослідження підтверджує думку науковців про те, що у стійких фразеологічних виразах захована глибока народна мудрість. І саме у фразеологічних одиницях із ономастичним компонентом на матеріалі української, російської (близькоспоріднених) та англійської (віддаленоспорідненої) мов можливі подальші, більш глибокі наукові студії, які можуть бути спрямовані на докладніше вивчення ментальних відмінностей трьох зазначених етносів.

1. Ажнюк Б.М. Англійська фразеологія у культурно-етнічному висвітленні. Монографія/ Б.М.Ажнюк/ АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні/ [відп.ред. Ю.О.Жлуктенко]. – К.: Наук. думка, 1989. – 136 с.
2. Англо-український фразеологічний словник/ Уклад. К.Т.Баранцев. – 2-е вид., випр. – К.: Знання, КОО, 2005. – 1056 с.
3. Багнюк Анатолій. Символи українства. Художньо-інформаційний довідник/ Анатолій Багнюк. – Тернопіль: Новий колір, 2008. – 828 с.
4. Браницька О.Ф. Погляди на проблематику дослідження фразеологічних одиниць з ономастичним компонентом / О.Ф.Браницька // Функціональна лінгвістика. Науковий журнал [наук. ред. О.М.Рудяков]. – Сімферополь, 2010. – №1. – Т.1. – С. 68–70.
5. Большой англо-русский фразеологический словарь: Около 20 000 фразеологических единиц/ А.В. Кунин. – 6-е изд., исправл. – М.: Живой язык, 2005. – 944с.
6. Большой фразеологический словарь русского языка. Значение. Употребление. Культурологический комментарий/ Отв. ред. В.Н.Телия. – 2-е изд., стер. – М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА. – 784 с. (Фундаментальные словари).

7. Жайворонок В.В. Мова та культура Причорномор'я : науковий збірник. Сімферополь, 2009. – № 168. – Т.1. – С. 25–28.
8. Жуйкова М.В. Динамічні процеси у фразеологічній системі східнослов'янських мов. Монографія. Жуйкова.–Луцьк: Вежа, 2007.–415 с.
9. Зализняк Анна А., Левонтина И.Б., Шмелёва Т.Л. Ключевые идеи русской языковой картины мира. Сб. ст. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 544 с. – (Язык. Семиотика. Культура).
10. Кононенко Віталій. Символи українства. Монографія/ Віталій Кононенко. – Франківськ: Плай, 1996. – 272 с.
11. Кононенко Віталій. Мова у контексті української культури. Монографія / Віталій Кононенко. – Київ: Франківськ: Плай, 2008. – 390 с.
12. Лубенская С.И. Большой русско-украинский фразеологический словарь/ С.И.Лубенская. – рус. изд. – М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2004. – 1104 с. – (Словники Украины).
13. Мокиєнко В.М. Чому так говорять? От англійської до української фразеології/ В.М.Мокиєнко. – Норинт, 2006. – 512 с.
14. Мокиєнко В.М. Загадки російської фразеології. – перераб./ В.М.Мокиєнко. – СПб.: Азбука-класика, 2007. – 256 с.
15. Селіванова Олена. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти). Монографія / Олена Селіванова. – Черкаси: Брама, 2004. – 276 с.
16. Словник символів культури України/ за заг. ред. В.П.Коцура, О.І.Потапенка та ін. – 3-є вид. – Миленіум, 2005. – 352 с.
17. Словник фразеологізмів української мови/ Уклад. В.М.Білоноженко та ін. – К.: Наук. думка, 2004. – 1104 с. – (Словники України).
18. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация/ С.Г. Тер-Минасова. – 2-е изд., перераб. – М.: Изд-во МГУ, 2004. – 302 с. (Классический университетский учебник).
19. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологія української мови: Навч. посіб./ В.Д.Ужченко, Д.В.Ужченко. – К.: Знання, 2007. – 497 с.
20. Фразеологізм і слово в національно-культурному дискурсі (лінгвістичний і методичний аспекти): Міжнародна науково-практична конференція, присвячена ювілею д.ф.н., проф. А.М.Мелеревич (Кострома, 24-25 марта 2008 г.). – М.: ООО "Издательство "Эллис", 2008. – 615 с.
21. Фразеологический словарь современного русского литературного языка/ Под ред. А. Н. Тихонова. – М.: Флинта: Наука, 2004. – 832 с.

The article deals with the comparative analysis of phraseological units with an onomastic component in Ukrainian, Russian and English. The author has analyzed the above mentioned phraseologisms from the point of view mental peculiarities of Ukrainians, Russians and Englishmen. Conclusion is made about the significance of onomastic components in phraseologisms denoting different aspects of human and activities.

Keywords: phraseologism, onomastic component, mentality, linguoculturological aspect, comparative analysis.

Стаття присвячена порівняльному аналізу фразеологічних одиниць з ономастичним компонентом в українській, російській та англійській мовах. Автор проаналізував наведені фразеологізми з точки зору ментальних особливостей українців, росіян та англичан. В результаті дослідження зроблено висновок про незначущість ономастичних компонентів в фразеологізмах для позначення різних аспектів життя та діяльності людини.

Ключові слова: фразеологізм, ономастичний компонент, ментальність, лінгвокультурологічний аспект, порівняльний аналіз.

УДК 81.161.2'373 (477)

ББК 81.2 Ук-4

Роман Міджжін

ВЛАСНІ НАЗВИ ЯК ОБРАЗНО-СМАНТИЧНІ ЦЕНТРИ УКРАЇНСЬКИХ ПАРЕМІЙ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ ІВАНА ФРАНКА "ГАЛИЦЬКО-РУСЬКІ НАРОДНІ ПРИПОВІДКИ")

У статті досліджено проблеми семантики власного імені як компонента фразеологізму у плані його впливу на конотативне значення вислову. Встановлено, що оніми, які входять до складу приповідок, зібраних І.Франком, відображають як універсальні, так і регіональні аспекти мовної свідомості. Власні імена виступають важливим структурним елементом фразеологічних одиниць, відіграють провідну роль у формуванні їх семантики, надають їм особливої експресивності та емоційно-оцінного забарвлення.

Ключові слова: власні імена, фразеологізм, паремія, конотативне значення, фразеологізація оніма.

Фразеологізми з ономастичним компонентом становлять значний пласт фразеологічного фонду сучасної української мови. Вони відзначаються національною самобутністю, колоритністю, різноманітністю структурних і семантичних типів. Власне ім'я у складі фразеологізмів відіграє провідну роль у формуванні їх конотативного значення, що склалося у процесі життя етносу та історичного розвитку мови.

Фразеологізми з компонентом "власне ім'я" здавна привертати увагу мовознавців. Значний інтерес науковців викликало питання про причини введення до складу фразеологічних одиниць власних імен. На думку Б.М.Ажнюка, компонент "власне ім'я" виконує граматичну функцію або функцію формального суб'єкта чи об'єкта предикації [1, 63], а Ф.І.Буслаєв акцентував увагу на ритмоутворювальній ролі онімів у паремійній тканині. На початку ХХ

століття Д.К.Зеленін, Т.М.Кондратьєва, В.М.Мокієнко, Є.С.Отін, Л.Г.Скрипник, Н.Д.Бабич визначили такі фактори залучення онімів у фразеологічну тканину, як різноманітні побутові ситуації, закріплена у процесі функціонування стала характеристика, обігрування етимологічного значення оніма і т. ін.

Фразеологізми з ономастичним компонентом є багатим матеріалом для сучасних досліджень національної специфіки мов. Розробку ономастичної фразеології лінгвокультурно маркованої одиниці на матеріалі української мови здійснювали Ф.Медведєв, Л.Скрипник, А.Коваль та ін. Проте вивчення конотативного компонента, семантики власного імені у складі українських паремій залишаються актуальними проблемами сучасної мовознавчої науки. Актуальним, на наш погляд, є питання функціонування українського власного імені у фразеологічному звороті як вияву етнічного, національно маркованого.

Одним зі шляхів усебічного вивчення фраземіки української мови є дослідження творчого спадку чільних представників нашої літератури, науки, культури. Такою постаттю для нас, українців, є Іван Франко. Письменник багато зробив для вивчення української фразеології, її збагачення, для усталення й популяризації в мові багатьох стійких словосполучень. Фразеологія – не тимчасове захоплення, а постійний об'єкт дослідження вченого-етнографа. Ще з юнацьких років він збирав "приповідки, образові речення, прокляття, заклинання, порівняння" [11, 258]. Свій задум І.Франко частково здійснив, випускаючи у світ за допомогою сина Андрія капітальну працю "Галицько-руські народні приповідки". Для її написання було вивчено велику кількість літератури, спеціальних досліджень з етнографії, різноманітних фольклорних збірок, словників тощо як слов'янських народів, так і західноєвропейських. Принципи добору фразеологізмів, порядок їх розміщення, семантико-стилістична кваліфікація, історико-порівняльна характеристика багатьох із них ставлять цю збірку в ряд оригінальних, виконаних на високому науковому рівні лексикографічних праць, яка і сьогодні може стати прекрасним зразком для укладання подібного типу словника. У передмові до видання приповідок (2007) І.Денисюк зауважив: "Галицько-руські народні приповідки", що їх згромадив, по-науковому скомпонував і пояснив Іван Франко, – це ще один каменярьський подвиг. Як поет і белетрист та дослідник феномена й таїнства художнього, І.Франко збагнув, "як багато важить слово", особливо перворodne, першоджерельне. У живій безпосередній і мудрій та дотепній бесіді, вжитої з ефектом, із грацією *bel parlar gentile*. Невтомний фольклорист ловив своєю феноменальною